

Bouřlivý příběh

Postavení katolíků v Čínské lidové republice

Magdaléna Rychetská

MASARYKOVA
UNIVERZITA

#522

OPERA FACULTATIS PHILOSOPHICAE
UNIVERSITATIS MASARYKIANAE

SPIŠY FILOZOFICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

MUNI
ARTS

葬在坟墓里。

耶稣使五千人吃饱
(太14:13-21; 路9:10-17; 约6:1)

30 使徒聚集到耶稣那里，作的事，所传的道全告诉他。说：“你们来，同我暗暗地到野地去。”

31 耶稣说：“这是好为来往的人，暗暗地往野地方去。32 他们连吃饭也没有工夫。33 众门徒不认识他们的，就怜悯他们，因天已经晚了，于是开野地，他们就各城步行，一赶到那里，比他们多。”

34 耶稣就怜悯他们，因天已经晚了，于是开野地，他们就各城步行，一赶到那里，比他们多。35 天已经晚了，于是开野地，他们就各城步行，一赶到那里，比他们多。

Bouřlivý příběh

Postavení katolíků v Čínské lidové republice

Magdaléna Rychetská

MASARYKOVA
UNIVERZITA

BRNO 2023

KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Rychetská, Magdaléna

Bouřlivý příběh : postavení katolíků v Čínské lidové republice / Magdaléna Rychetská. – Vydání první, elektronické. – Brno : Masarykova univerzita, 2022. – 1 online zdroj. – (Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae = Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2787-9291 ; 522)

Anglické resumé

Obsahuje bibliografii, bibliografické odkazy a rejstřík

ISBN 978-80-280-0167-4 (online ; pdf)

* 271.4/273.2-722.7 * 316.662 * 271.4/273.2 * 274 * 322 * 27-674.5 * 27-662:3 * 2-6 * 328/329 *

327 * (510) * (456.31) * (048.8)

- katolíci - Čína - 20.-21. století
- katolíci - společenské postavení
- katolíci - právní postavení
- katolické církve - Čína - 20.-21. století
- náboženský život - Čína - 20.-21. století
- stát a církev - Čína - 20.-21. století
- náboženská perzekuce - Čína - 20.-21. století
- křesťanství a společnost - Čína - 20.-21. století
- Čína - náboženské poměry - 20.-21. století
- Čína - politika a vláda - 20.-21. století
- Čína - zahraniční vztahy - 20.-21. století
- Vatikán - zahraniční vztahy - 20.-21. století
- monografie

322 - Politika a náboženství. Vztahy mezi církví a státem [15]

Recenzovali: Mgr. Jana Valtrová, Ph.D. (Masarykova univerzita)

PhDr. Vladimír Liščák, CSc., DSc. (Orientální ústav AV ČR)

Publikace je vydána v rámci řešení projektu MUNI/FF-DEAN/0080/2021 Christianity and authoritarian regime in Chinese societies a za podpory Stipendia Husovy nadace.

Na obálce využit motiv obrázku: *Chinese black dragon's silhouette* [obrázek ve formátu PNG]. [on-line]. 2012. [cit. 2023-02-20]. Dostupné z: <https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Chinese_black_dragon.svg>. Licencováno pod CC-BY-SA, licenční podmínky dostupné z: <<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0/deed.cs>>.

© 2023 Masarykova univerzita, Magdaléna Rychetská

ISBN 978-80-280-0167-4

ISBN 978-80-280-0166-7 (brožováno)

ISSN 1211-3034 (print)

ISSN 2787-9291 (online)

<https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M280-0167-2023>

Obsah

1 ÚVOD	7
1.1 Není sinizace jako sinizace	10
1.2 Problematický stav bádání o současném křesťanství v Čínské lidové republice	12
1.2.1 Čínský model propagující harmonii	13
1.2.2 Americký model zvýrazňující konflikt	14
1.3 Přístup využívaný v této publikaci	17
1.4 Terénní výzkum	19
2 HISTORICKÝ KONTEXT KŘESŤANSKÉ MISIE V ČÍNĚ PŘED VZNIKEM ČÍNSKÉ LIDOVÉ REPUBLIKY	22
2.1 <i>Jingjiao</i> : „Nestoriánské křesťanství“	22
2.2 Františkánské misie 13. století	25
2.3 Jezuité v Číně – první stálá křesťanská misie	26
2.3.1 Spor o rity	31
2.4 Křesťanství za pozdní dynastie Qing	33
2.4.1 Opiové války	35
2.4.2 Protikřesťanské nálady	36
2.4.3 Vliv křesťanství na sto dní reforem	38
2.5 Křesťanství v éře republiky 1912–1949	38
3 KATOLICKÁ CÍRKEV A NÁSTUP KOMUNISTICKÉHO REŽIMU V ČÍNĚ	41
3.1 Situace po vzniku Čínské lidové republiky: Nucená izolace od západního vlivu	43
3.2 Mučedníci politických kampaní	49
3.3 Reforma a otevření čínské společnosti	52
4 OTÁZKA AUTORITY: SINO-VATIKÁNSKÉ NAPĚTÍ	55
4.1 Protikomunistický papež Pius XII.	57
4.2 Čas mlčení: Papež Jan XXIII. a Pavel VI.	61
4.3 Postupné obnovení sino-vatikánského dialogu za Jana Pavla II.	62
4.4 Papež Benedikt XVI. a naděje na prolomení ledů	64
4.5 Papež František a prozatímní dohoda	65

5	NÁBOŽENSKÁ POLITIKA A JEJÍ VLIV NA KATOLICKOU CÍRKEV . . .	74
5.1	Čínský právní systém	75
5.2	Historický přehled politických vyhlášení o regulaci náboženského života v ČLR	76
5.2.1	Dokument č. 19	77
5.2.2	Dokument č. 6	79
5.2.3	Dokument č. 144 a č. 145	80
5.3	Legislativní dokumenty pro oblast náboženství	81
5.3.1	Ústava	81
5.3.2	Narižení o věcech náboženských	82
5.3.3	Novelizace Narižení o věcech náboženských z roku 2018	85
5.4	Současný postoj KS Číny k náboženství	85
5.4.1	Větší kontrola místních orgánů	88
5.4.2	Náboženské vzdělávání a jmenování duchovních	89
5.4.3	Šíření náboženských informací	91
5.4.4	Kontrola financování náboženských skupin	94
5.5	Co z toho vyplývá pro čínské katolíky?	95
6	HARMONICKÝ VZTAH, NEBO SNAHA O PŘEŽITÍ?	99
7	ZÁVĚR	108
	SUMMARY	115
	BIBLIOGRAFIE	118
	REJSTŘÍK	130

Poznámka ke způsobu užívání asijských jmen a názvů

V předkládané knize jsou čínské pojmy a termíny důsledně uvedeny nejprve v mezinárodním uznávaném přepisu do latinky *pinyin* bez tónových značek a následně jsou uvedeny znaky ve standardní zjednodušené podobě tak, jak je používají v Čínské lidové republice. Výjimkou jsou některé již zavedené názvy míst nebo osob, například Čankajšek, Tchaj-wan atd.

1 ÚVOD

Náboženské organizace neexistují ve vakuu, a nemohou proto být studovány izolovaně od jejich sociokulturních prostředí.¹

Je skutečně „obecně uznávanou pravdou“, že náboženské skupiny se musí studovat v kontextu společnosti, jejíž součástí tvoří. A proto akademici zkoumající křesťanství v čínském kontextu stále více zdůrazňují potřebu nahlížet toto náboženství z perspektivy jeho interakce se státem. Náboženství a stát jsou totiž v čínském kontextu úzce propojeny. Je tomu tak z toho důvodu, že až do dvacátého století bylo náboženství propojeno s politickou a společenskou sférou, protože čínský císař měl moc povolit nebo zakázat jakoukoli náboženskou skupinu.² Komunistická strana Číny (KS Číny) jen navázala na tuto zásadu a usiluje o dozor nad náboženským životem v Čínské lidové republice (ČLR).³ Věříme proto, že je nutné zkoumat křesťanství v rámci dynamických procesů vyjednávání různých sociálních, politických a kulturních aktérů v rámci autoritářské čínské společnosti. V Číně je křesťanství vnímáno jako „cizorodý“ náboženský systém přinesený „koloniálními mocnostmi“. Dokonce i dnes někteří Číňané hovoří o křesťanství jako o *yangjiao* 洋教, kdy tento pojem označuje „cizí náboženství“.⁴ Konverze ke křesťanství může být proto

1 Stark, Rodney a Finke, Roger. 2000. *Acts of Faith: Explaining the Human Side of Religion*. Berkeley: University of California Press, 35.

2 Goossaert, Vincent a Palmer, David A. 2011. *The Religious Question in Modern China*. Chicago: The University of Chicago Press, 27–33.

3 Ibid., 317.

4 Znak *yang* 洋 označuje „cizí“ nebo „západní“; *jiao* 教 znamená „učení“ nebo „náboženství“. Ačkoli termín *yang* jednoduše znamená vše západní, již v období dynastie Qing (1644–1911) se často používal v pejorativním smyslu jako hanlivé označení pro křesťanské skupiny. Křesťané (katolíci i protestan-

pro řadu lidí v sinofonních společnostech⁵ stále vysoce problematická. Přijetí cizího systému může znamenat porušení norem rodinného života a může poškodit vztahy s jinými členy rodiny.⁶ I když od 90. let 20. století Čína zažívá rychlý nárůst počtu křesťanů, křesťanství je stále považováno za cizí náboženský systém.⁷ Tyto problémy si křesťanští kněží a misionáři žijící v čínském kontextu dobře uvědomují a musí na ně reagovat.

Neměli bychom také zapomínat na to, že i když je křesťanství mnohdy vnímáno jako náboženská tradice Západu,⁸ jedná se o nezápadní systém jak svým původem, tak díky rozsáhlé evangelizaci mimo Evropu a Severní Ameriku.⁹ Navíc dnes nalezneme více křesťanů v nezápadních zemích nežli na Západě¹⁰. Proto bychom při studiu křesťanství neměli sahat po etnocentrismu a západní hegemonii, kdy jsou představy o „pravé“ a „správné“ formě křesťanství utvářeny na základě evropské zkušenosti.

V této knize se zabýváme vztahem katolické církve a totalitního režimu ČLR. Ale náš příběh začíná už před rokem 1949, kdy ČLR vznikla. Historický vývoj katolické misie na území dnešní Číny ovlivnil i současnou situaci katolíků v ČLR. Proto začínáme naše vyprávění přehledem prvotních misí. V kontextu historiografie křesťanských misí v Asii současné bádání upozorňuje na problémy spojené s prvotním misijním snažením, a to konkrétně propojení misionářů s koloniálními snahami, za což je katolická církev kritizována v Číně dodnes (2023). Postkoloniální kritika je velice důležitá, neboť ukazuje, že lokální neevropské dějiny jsou mnohdy

ti) byli například označováni jako *yang guizi* 洋鬼子 – „cizí/západní ďáblové“. Démonizující diskurz o křesťanech podrobně analyzuje Klain, Thoralf. 2014. *The Missionary as Devil: Anti-Missionary Demonology in China, 1860–1930*. In Becker, Judith a Stanley, Brian (eds.). *Europe as the Other: External Perspectives on European Christianity*. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 119–148.

5 Zde odkazujeme na „sinofonní společenství“ v širším slova smyslu jako na veškerou populaci pod čínským kulturním vlivem, ať už historickým, etnickým, jazykovým nebo geografickým. Pojem se proto vztahuje jak na Čínskou lidovou republiku, tak také na Tchaj-wan, Singapur, Hongkong a globální čínskou diasporu.

6 K otázkám konverze ke křesťanství v sinofonních společenstvích doporučujeme Swanson, Allen. 1986. *Mending the Nets: Taiwan Church Growth and Loss in the 1980s*. Pasadena: William Carey Library.

7 Více informací viz Tamney, Joseph B. 2005. Introduction. In Yang, Fenggang a Tamney, Joseph B. (eds.). *State, Market, and Religions in Chinese Societies*. Leiden: Brill, 1–17.

8 Mezi nejvýznamnější monoteistické tradice Západu patří kromě křesťanství také judaismus a islám. Tyto tradice výrazně utvářely euroamerickou civilizaci. Pro získání základního vhledu do náboženských tradic Západu doporučujeme studijní příručku Chalupa, Aleš; Mendel, Miloš; Vrzal, Miroslav; Václavík, David; Papoušek, Dalibor a Zbírál, David. 2014. *Náboženství světa I: Západní tradice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita.

9 Frykenberg, Robert E. 2003. Introduction. In Frykenberg, Robert E. a Low, Alain (eds.). *Christians and Missionaries in India: Cross-Cultural Communication since 1500, with Special Reference to Caste, Conversion, and Colonialism*. Grand Rapids: William B. Eerdmans Publishing Company, 1.

10 „Západ“ zde neodkazuje na čisté geografické označení. Jedná se spíše o geopolitické území euroamerického kulturního vlivu.

rekonstruovány právě prostřednictvím materiálů psaných západními představiteli dominantní cizí kultury – jako jsou například právě misionáři. V této knize však odmítáme příběh popisující zahraniční misionáře v Asii jen jako pouhou součást dominantní koloniální kultury. Spíše bychom je chtěli vnímat jako důležitou součást lokální historie tak, jak to navrhuje i někteří další badatelé.¹¹ Místo propagace modelu vykreslujícího koloniální dějiny v pólech dominance a útlaku bychom měli studovat křesťanské misie za pomoci tzv. konverzačního modelu. Misionáři, i když propojení s koloniálními strukturami, sdělovali své poselství místním obyvatelům. Komunikace není jednosměrný proces, a tak docházelo k alespoň částečně oboustranné výměně myšlenek a hodnot z jedné kultury do druhé. Teologické konstrukce misionářů byly neustále rekonstruovány a znova vytvářeny. Křesťanští misionáři tak nebyli jen agenty dominantní cizí kultury. Rovněž poskytli konvertitům přístup k prestižnějším kruhům koloniální správy a zahraničního obchodu. Mnohdy se stávali prostředníky mezi zahraničními aktéry a lokálními křesťany. Ti tak získávali lepší pozici pro vyjednávání.¹² Neměli bychom ale také zapomínat, že misionáři hráli mnoho rolí – jestli byli někteří tolerantní a otevření místnímu obyvatelstvu, tak mnoho jiných bylo netolerantních, etnocentrických a mnohdy skutečně až rasistických.¹³ Studium křesťanství v asijském kontextu je nevyhnutelně ovlivněno našimi současnými znalostmi a představami, ale měli bychom pamatovat na to, že misionáři byli produktem společnosti, ve které žili, a jejich myšlenky a hodnoty byly neoddelitelně spojeny s jejich společensko-politickým kontextem.¹⁴

Řada akademiků kritizuje tlak čínské vlády na církve a ve svém bádání se zaměřují hlavně na odpor vybraných církví vůči vládě. My bychom naopak chtěli upozornit na zvyšující se orientaci současného bádání na jednostranný vztah církve a státu – zejména prosazování obrazu konfliktu mezi náboženskými skupinami a vládou. Nemálo z těchto studií je navíc tendenčních ve prospěch křesťanství.¹⁵ Za nejdůležitější problém v tomto ohledu považujeme přehlížení různých procesů vyjednávání mezi křesťanskými skupinami a vládou. Konflikt totiž zdaleka není jediným vztahem, který mezi totalitní čínskou vládou a křesťanským společenstvím v Číně vzniká. Naopak, mnohé skupiny se i navzdory sílící kontrole a perzekucím

11 Frykenberg, Introduction..., 8.

12 Robert, Dana. 2009. *Christian Mission: How Christianity Became a World Religion*. Malden: Wiley-Blackwell, 49–50.

13 Young, Richard Fox. 2002. Some Hindu Perspectives on Christian Missionaries in the Indic World of the Mid Nineteenth Century. In Frykenberg, Robert E.; Brown, Judith a Low, Elaine (eds.). *Christians, Cultural Interactions, and India's Religious Traditions*. London: Routledge Curzon, 37.

14 Van Die, Marguerite. 2012. Growing up Presbyterian in Victorian Canada: Childhood Influences and Faith Formation. In Forsberg, Clyde R. (ed.). *The Life and Legacy of George Leslie Mackay: An Interdisciplinary Study of Canada's First Presbyterian Missionary to Northern Taiwan (1872–1901)*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing, 21–42; tady 41.

15 Viz například Yang, Fenggang. 2017. From Cooperation to Resistance: Christian Responses to Intensified Suppression in China Today. *The Review of Faith and International Affairs* 15, 79–90.

snaží o spolupráci s KS Číny, nebo alespoň o přežití v čínském totalitním režimu. Tato publikace si proto klade za cíl poukázat na komplexitu vztahů mezi církví a čínskou vládou, která zahrnuje jak případy perzekuce, tak různé formy koexistence, nebo dokonce spolupráce.

V publikaci, kterou právě držíte v rukou, se nesnažíme jen o strohý popis událostí, ale také chceme poukázat na různorodé prostředky a strategie, kterými katolická společenství disponují při své misijní činnosti. Tato kniha primárně odpovídá na následující otázky: Jak se vyvíjel vztah mezi katolickou církví a Čínskou lidovou republikou? Jak se různí představitelé církvi snaží chránit a prosazovat své zájmy v totalitním režimu ČLR? Hlavním argumentem přitom je, že představitelé katolické církve (oficiálně povolené i podzemní) čelí nejméně dvěma typům tlaku v autoritářském prostředí současné Číny. A to konkrétně (1) požadavkům státního režimu a (2) společenskému či kulturnímu tlaku – kdy se musí snažit o intencionální asimilaci v daném prostředí. Jedním z hlavních zájmů představitelů katolické církve je vytvořit úspěšnou misii a stabilní farnosti. Jak se toho snaží dosáhnout a jestli se jim to daří, je právě tematikou této knihy.

1.1 Není sinizace jako sinizace

V současném bádání o křesťanských církvích v Čínské lidové republice (ČLR) je často zdůrazňována otázka „sinizace“ náboženství. Co to ale ta „sinizace“ vlastně je?

Pokud rozvineme tvrzení amerického sociologa Anthonyho Gilla, že

jedním z primárních cílů většiny náboženských organizací je maximalizace (nebo udržení) farníků,¹⁶

můžeme předpokládat, že důležitou součástí křesťanství je úspěšná misie. Aby naplnila tuto ambici (maximalizaci věřících) v čínské společnosti, musela se i katolická církev přizpůsobit místnímu prostředí – tj. musela vytvořit místní komunity atraktivní pro lokální věřící. Dále můžeme předpokládat, že náboženské skupiny musí interagovat a vyjednávat s vládou, aby dosáhly svého cíle trvale se etablovat v daném prostředí. Náboženští specialisté zavedení v autoritářském čínském prostředí musí čelit dvěma hlavním tlakům: požadavkům autoritářské vlády a společenskému tlaku, který od nich požaduje, aby se přizpůbilibi místní kultuře. Přizpůsobování náboženských představ a aktivit pro místní kulturu neboli „inkulturace“ (*jiaohui bendihua* 教会本地化) je i dnes naléhavým tématem pro katolické

16 Gill, Anthony J. 1998. *Rendering unto Caesar: The Roman Catholic Church and the State in Latin America*. Chicago: University of Chicago Press, 66.

společenství v Číně. Pojem *bendihua* (本地化) lze překládat také jako „lokalizace“, „akomodace“ nebo „adaptace“.¹⁷ Jde o širší sociální proces záměrného přenášení soustavy myšlenek a hodnot z jedné kultury do druhé. Představuje proces udržování dlouhodobého vlivného kontaktu mezi odlišnými kulturami. Každá kultura je systém, který obsahuje prvky, jež se během tohoto kontaktu transformují. Typicky si při tomto procesu jedna kultura „vypůjčí“ některé prvky od druhé a kulturní přenosy si nejsou rovné. Při tomto druhu komunikace, při němž jsou myšlenky a hodnoty záměrně předávány, se musí tyto myšlenky a hodnoty změnit a uzpůsobit tak, aby ovlivnily druhou společnost nebo kulturu. Na rozdíl od širšího procesu akulturace, který představuje spontánní a nevědomý proces, je „inkulturace“ proces záměrný – jedná se tedy o strategii.¹⁸ Je to proces zahájený církví – jde o strategii využívanou církví s cílem zvýšit atraktivitu křesťanství pro místní prostředí.

V čínském kontextu se také používá termín „sinizace“ (*zhongguohua* 中国化).¹⁹ Termín *zhongguohua* byl poprvé použit na konci dynastie Qing a počátku období Čínské republiky právě křesťanskými misionáři. Původně se používal ve stejném významu jako „inkulturace“ – tedy k popisu procesu, jak učinit křesťanství „čínštější“, a tím atraktivnější pro potenciální čínské konvertity. V současné Čínské lidové republice má však tento termín odlišný význam. Od roku 2015 je vládou ČLR zdůrazňována nutnost „politické sinizace“ náboženství²⁰ (*zongjiao de zhongguohua* 中宗教的中国化). Jedná se o součást politiky zavedené prezidentem Xi Jinpingem 习近平 (*1953) v rámci jeho vize nové Číny. Je to oficiální náboženská politika prosazovaná komunistickou vládou vůči náboženským skupinám, které musí přizpůsobovat své učení a aktivity tak, aby byly povoleny vládou ČLR a v souladu s oficiální politikou KS Číny. V tomto kontextu politicky sinizovat církve tedy neznamená lokalizovat ji – zajistit její větší přitažlivost pro místní prostředí. Naopak, v současném kontextu má pojem „politická sinizace“ politický podtext týkající se dodržování diktátu státu. Proto se nejedná o termín sociologický, ale politický –

17 Problematika překladu pojmu *bendihua* viz Wesoky, Sharon R. 2016. Politics at the Local-Global Intersection: Meanings of Bentuhua and Transnational Feminism in China. *Asian Studies Review* 40(1), 53–69; tady 55.

18 Gallo, Antonio. 2003. Introduction: Hermeneutics and Inculturation. In McLean, George F.; Gallo, Antonio a Magliola, Robert (eds.). *Hermeneutics and Inculturation*. Washington: Council for Research in Values and Philosophy, 1–16; tady 8–9.

19 Zde při odkazu na termín sinizace máme na mysli čínský výraz *zhongguohua*, který není totožný s čínským termínem *hanhua* 汉化, jež se také běžně překládá jako sinizace. *Hanhua* má ale odlišný význam; vztahuje se ke kulturnímu nebo etnickému kontextu, kdy odkazuje na proces kulturního počínštění nečínských etnik pod přímým vlivem hanského etnika. Sinizace náboženství se netýká nehanšského etnika. V kontextu náboženské politiky je sinizace náboženství zaměřena právě převážně na hanské obyvatelstvo.

20 Při odkazech na sinizaci v současném politickém kontextu přidáváme k termínu sinizace vždy také přívlastek politická. Jakkoliv to neodkazuje na čínský originální termín, přidáváme tento přívlastek, abychom zvýraznili politický kontext, kdy termín sinizace neznamená pouhé počínštění, ale skutečným významem je úplné podřízení se vedení KS Číny.

týká se nového politického diskurzu zahájeného KS Číny.²¹ Politická sinizace se tak stává součástí vztahů mezi církví a státem, podle nichž církev musí reagovat na oficiální poptávku státu po lokalizaci víry a řídit se pokyny státu. Proto v současnosti pojem *zongjiao de zhongguohua* skutečně není zaměnitelný s inkulturací (*jiaohui bendihua* 教会本地化).

1.2 Problematický stav bádání o současném křesťanství v Čínské lidové republice²²

V úvodu této knihy se ještě zamýšlíme nad současným stavem bádání o křesťanství v čínském kontextu všeobecně. Toto zamyšlení se následně stane naším odrazovým můstkem pro pochopení situace katolíků v Číně. Nejprve proto představíme dva protichůdné akademické názorové proudy ve vztahu ke křesťanství v Číně: (1) jeden rozšířený v čínských akademických kruzích a (2) druhý propagovaný některými prominentními badateli z amerického prostředí. Tyto dva diskurzy představují protiklady – zatímco akademická rétorika v ČLR propaguje obraz harmonie v souladu s oficiální státní propagandou, druhý dominantní názorový směr popisuje křesťany v ČLR jako skupinu čelící extrémní perzekuci.²³

21 Pro více informací o problematice sinizace doporučujeme Vermander, Benoît. 2019. Sinicizing Religions, Sinicizing Religious Studies. *Religions* 10(2), 1–23; Chang, Kuei-min. 2018. New Wine in Old Bottles: Sinicisation and State Regulation of Religion in China. *China Perspectives* 2018(1–2), 37–44. *Bendihua* má odlišnou konotaci v tchaj-wanském kontextu – v tomto směru doporučujeme Chun, Allan. 2012. From Sinicization to Indigenization in the Social Sciences: Is That All There Is? In Dirlík, Arif, Li, Guannan a Yen, Hsiao-pei (eds.). *Sociology and Anthropology in Twentieth-Century China: Between Universalism and Indigenism*. Hong Kong: Chinese University of Hong Kong, 255–282.

22 Nasledující pojednání z části čerpá z již publikovaného textu autorky této knihy. Srov. Rychetská, Magdaléna. 2020. Negotiations between Christian Communities and Authoritarian China: Some Comments on the Current State of Scholarship on Christianity in China. *Religio: revue pro religionistiku* 28(2), 165–183.

23 Například Jason Kindopp a Carol L. Hamrin se ve své knize ptají: „Do jaké míry se katolíci a protestanti v Číně přizpůsobili požadavkům státu, kladou vůči nim odpor, nebo se proti nim bouří?“ Formulace naznačuje, že církve jsou vystaveny vlivu vlády seshora bez jakéhokoli přístupu k vzájemnému jednání. Viz Kindopp, Jason a Hamrin, Carol L. (eds.). 2004. *God and Caesar in China: Policy Implications of Church State Tensions*. Washington: Brookings Institution Press, 13. Výsledky a závěry takto tendenčních výzkumů již byly v minulosti kritizovány. Pro více informací o kritice tohoto přístupu viz Cao, Nanlai. 2018. The Rise of Field Studies in Religious Research in the People's Republic of China. *The China Review* 18(1), 137–163; Cao, Nanlai. 2018. Chinese Religions on the Edge: Shifting Religion-State Dynamics. *The China Review* 18(4), 1–10.